

Є. В. Фесенко,

доктор юридичних наук, професор
зав. кафедри кримінального
та адміністративного права
Академії адвокатури України

УДК 342.9+343.2

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ТА ПРОСТУПКИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ (ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ)

Визначення шляхів регламентації відповідальності за деліктну поведінку — одна з найактуальніших і досить складних задач українського права. Для її вирішення необхідно брати до уваги масштаби розповсюдження, широкий спектр вказаної поведінки, її різноманітність та багатовекторне спрямування, різний ступінь шкідливості, а то й суспільної небезпечності.

Ця проблема має вирішуватись у рамках кримінального, адміністративного та іншого галузевого права, починаючи з дослідження чинних законодавчих норм.

Цілком виправдано, що за найбільш небезпечні діяння передбачена відповідальність насамперед Кримінальним кодексом України.

Це впливає з ключових положень ст. 3 ККУ, у якій зазначено, що законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України.

Відповідно до ст. 2 ККУ підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом.

Згідно зі ст. 18 ККУ суб'єктом злочину є фізична осудна особа.

Юридичні особи не є таким суб'єктом, тому кримінальній відповідальності не підлягають — до них застосовуються заходи кримінально-правового характеру, передбачені ст. 96^б Розділу XIV¹ Загальної частини ККУ.

Адміністративна відповідальність за менш небезпечні порівняно із злочинною поведінкою діяння головним чином передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Відповідальність за іншим галузевим законодавством. Така відповідальність настає у разі вчинення протиправної поведінки, за яку ефективнішим буде вжиття заходів, специфічних для певної галузі права.

Йдеться про положення низки кодексів та інших нормативних актів, які діють у сфері цивільних, господарських, трудових, податкових правовідносин тощо. Зокрема до цієї групи належать наступні законодавчі акти.

Цивільний кодекс України (статті 610—625 — положення щодо правових наслідків порушення зобов'язання);

Господарський кодекс України (глава 26 розділу 2 — положення щодо штрафних та оперативно-правових санкцій тощо); Кодекс законів про працю України (ст. 130 «Загальні підстави і умови матеріальної відповідальності працівників», ст. 147 «Стягнення за порушення трудової дисципліни» та ін.); Податковий кодекс України (глава 11 розд. 2 — «Відповідальність»); Митний кодекс України (розділ XVIII «Порушення митних правил та відповідальність за них» (статті 458—485) та інші джерела.

Ідея класифікації кримінальних правопорушень і відповідне реформування законодавства України привертала увагу юристів ще в перші роки після апробації КК України 2001 р.

Указом Президента України № 311 від 8 квітня 2008 р. була затверджена Концепція реформування кримінальної юстиції України. За вказаною Концепцією кримінально карані діяння мали поділятися на злочини та кримінальні проступки, що охоплюються терміном «кримінальне правопорушення» [1, 168].

Але відповідного закону прийнято не було, а законопроект, поданий народними депутатами попереднього скликання, згодом, 17.03.2014 р., був відкликаний.

Вперше у вітчизняному кодифікованому законодавстві було вжито словосполучення «кримінальні правопорушення» в тексті статей Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.

Щоправда, дещо парадоксально сприймається законотворення, за якого поняття матеріального права передуює його використання в процесуальному акті.

Але, хоч це положення ще не зафіксовано Кримінальним кодексом, воно вже закріплено іншим законом, яким по суті започатковано новий підхід до класифікації вказаних деліктів.

Ця новела зумовила активізацію досліджень у сфері кримінального права стосовно двох ключових положень.

По-перше, щодо необхідності реформування кримінального права у напрямі його інтеграції з міжнародним правом та іншими правовими системами [2, 3].

По-друге, проблема реалізації зазначеної в КПК України новели, можлива лише за умови регламентації положень щодо класифікації кримінальних правопорушень у Кримінальному кодексі України.

У ході дискусії з цього приводу, яка продовжується і на сьогодні, більша частина представників кримінально-правової науки підтримали пропозицію поділу правопорушень на злочини та проступки.

Це констатувалось В. Я. Тацієм — головуючим на представницькому науковому форумі, який відбувся 12—13 жовтня 2017 р. в Харкові [4].

Як один з аргументів на користь такої позиції її прибічники говорять, що наша держава розташована на одному геополітичному просторі з іншими європейськими країнами, законодавство яких диференціює відповідальність залежно від виду кримінального правопорушення. А для кримінального права таких країн (КК Франції, ФРН) характерним є поділ злочинних діянь на *порушення, проступки і злочини* (КК Франції, ФРН). Проступки виділяються у КК Іспанії, Балтійських країн, Угорщини тощо [5].

Наразі актуальним завданням кримінально-правової науки є визначення співвідношення категорій «злочин» та «проступок», уточнення їх переліку, конкретизація всіх їх показників — ознак їх складу, покарання або інших заходів впливу.

О. М. Литвинов і Ф. Ф. Васильєв проаналізували два варіанти змін до чинного законодавства та введення інституту кримінальних проступків.

1. У формі часткових змін та доповнень до чинного КК: внесення змін до Загальної частини (шляхом використання більш широкої категорії — кримінальне правопорушення) та виокремлення окремої книги в межах положень Особливої частини КК України, наприклад, Книга 2 («Про кримінальні проступки»).

2. У формі окремого кодексу (закону). Це технічно складніше, ніж внесення змін до вже чинного КК України. Крім того, в такому випадку доводиться кон-

статувати створення нової галузі публічного права.

Перший варіант автори вважають більш раціональним. Основним аргументом такої позиції є те, що спільними будуть близько 90 % норм Загальної частини КК. У такий спосіб буде вирішено частину спірних питань кримінального законодавства. Крім того, спільними є й принципи кримінальної відповідальності, котрі мають одержати своє законодавче закріплення в спеціально присвячених нормах, що стосуються як злочинів, так і кримінальних проступків [6]. Не суперечить ця теза і позиції В. К. Задої, який підкреслював, що положення стосовно проступків мають бути виписані в окремому акті, але мав на увазі не іншого публічного права, а Закону про кримінальну відповідальність [7].

На наш погляд, наведена аргументована позиція заслуговує на підтримку.

Проводиться одночасно і законопроектна робота. Зокрема, опрацьовуються два таких проекти.

Генпрокуратура і МВС надали своє бачення вирішення цього питання у відповідному законопроекті № 7229. За великим рахунком у цьому відомчому документі помітний намір визначити поняття кримінального проступку та його складових і одночасно спростити порядок досудового розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, зменшивши тягар навантаження працівників правоохоронних органів, які здійснюють таку діяльність.

Альтернативний законопроект № 7229-1, до якого долучилися і науковці, відрізняється прагненням орієнтуватися на сучасні концептуальні підходи до вирішення питань щодо співвідношення понять «злочин» і «проступок», особливостей покарання за їх вчинення тощо.

Не виключається, що в процесі законопроектної роботи буде розроблено єдиний синтезуючий документ, що, мабуть, є доцільним [8].

Кінцевим результатом вирішення вказаних вище питань має бути розроблення системної і водночас структурованої моделі кримінальних правопорушень та інших видів деліктної поведінки.

Початковою ланкою у цій моделі мають бути розглянуті вище види:

- 1) кримінальні правопорушення у виді злочину;
- 2) кримінальні правопорушення у виді проступку;
- 3) адміністративні правопорушення. Їх перелік, ознаки та особливості відповідальності доцільно визначати з урахуванням реформованого кримінального законодавства та досліджень представників адміністративно-правової науки і можливих змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення;
- 4) порушення приписів іншого галузевого законодавства. Ці питання — предмет дослідження представників науки та органів законотворення, спеціалістів у галузі цивільного, господарського, трудового, податкового, митного права тощо.

Список використаної літератури

1. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48706.

2. Панов М.І. Глобалізаційні процеси та їх вплив на стан та розвиток кримінального права. // Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2017 р. / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін. Харків: Право, 2017. С. 18–25; Баулін Ю.В. Виклики «нової злочинності» та проблеми кримінального права в умовах глобалізації. // Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2017 р. / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін. Харків: Право, 2017. С. 25–28.

3. Борисов В. І. Питання імплементації міжнародно-правових актів до законодавства України про кримінальну відповідальність. // Концептуальні основи кримінальної законотворчості; матер. Міжнар. наук.-практ. конф. присвячено 20-річчю заснування Національного університету «Одеська юридична Академія» 19 жовтня 2017 р. Одеса: НУ «ОЮА», 2017. 605 с.

4. Зазнач. праця. «Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації». С. 14.

5. Кримінальний проступок (матеріал з Вікіпедії). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%BA.

6. Литвинов О. М., Васильєв А. А. Кілька аргументів на користь неминучого (або знову про кримінальні проступки) // Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації. Харків: Право, 2017. С. 168—172.

7. Задоя В. К. Положення Кримінального процесуального кодексу України 2012 року як орієнтири при підготовці проекту Закону про кримінальні проступки // Журнал «Адвокат» 2012 р. № 10.

8. Глушко Сергей. Декриминализация правонарушений: следователи устали. URL: <http://sud.ua/ru/news/publication/111732-dekriminalizatsiya-pravonarusheniy-sledovateli-ustali>.